OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
Hallitusneuvos Anne Hallavainio

9.1.2023

Lakivaliokunnalle

Asia: VNS 13/2022 vp Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta

Oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä eurooppalaisen kontekstin valossa

Komission oikeusvaltiokertomus 2022

- Euroopan komissio julkaisi heinäkuussa 2022 kolmannen kertomuksensa oikeusvaltiotilanteesta Euroopan unionissa. Kertomus koostuu EU:n tilannetta kokonaisuutena tarkastelevasta tiedonannosta ja jokaista jäsenmaata koskevasta maakohtaisesta luvusta. Uutta oli, että vuoden 2022 kertomus sisälsi jäsenmaille räätälöityjä suosituksia, joiden täytäntöönpanoa tullaan seuraamaan tulevissa kertomuksissa.

- Eduskuntaa on informoitu kertomuksesta tarkemmin syyskuussa 2022 e-jatkokirjelmällä **EJ 7/2022 vp**.

- Komission vuoden 2022 oikeusvaltiokertomuksen päähuomio on sama kuin edellisessä raporteissa: Suomessa oikeusvaltioperiaate toteutuu kokonaisuudessaan hyvin. Aiempien vuosien tapaan Suomen oikeusjärjestelmän riippumattomuus, lehdistönvapaus ja vähäinen korruptio saavat raportissa kiitosta.

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

- Suomea koskevassa maakohtaisessa luvussa todetaan, että tuomioistuimet ovat saaneet lisärahoitusta koronapandemian aiheuttaman jutturuuhkan purkamiseksi, mutta resurssien riittämättömyys ja monimutkaisten tapausten käsittelyn pituus nousevat esille. Niistä ei kuitenkaan annettu Suomelle suosituksia.

- Suomi sai suosituksen jatkaa Tuomioistuinviraston aloitteiden kehittämistä tuomioistuinten toiminnan tukemiseksi. Muut kolme suositusta liittyivät korruption torjuntaan ja julkisuuslakiin.

- Suositukset kuuluvat kaikki oikeusministeriön toimialalle. Ne liittyvät jo vireillä oleviin hankkeisiin ja toimenpiteisiin. Suositukset otetaan huomioon kansallisissa prosesseissa.

EU:n oikeusalan tulostaulu 2022

- Oikeusalan tulostaulu julkaistaan vuosittain. Se on yleiskatsaus oikeuslaitosten tehokkuuteen, laatuun ja riippumattomuuteen. Tulostaulun pääaiheita ovat siviili-, kauppa- ja hallinto-oikeudelliset asiat.

- Tulostaulun tietoja hyödynnetään komission oikeusvaltiokertomuksessa.

- Tarkasteluvuonna 2020 niin Suomessa kuin muissakin maissa tehokkuuteen liittyviin indikaattoreihin (oikeudenkäyntien kesto, asioiden selvitysaste ja vireillä olevien asioiden määrä) vaikutti Covid 19 – pandemia, jonka vaikutukset vaihtelivat eri jäsenmaissa.

- Arviossa siviili- ja kauppaoikeudellisten, hallinto-oikeudellisten ja muiden asioiden ratkaisemiseen vuosina 2012 ja 2018 – 2020 tarvitusta ajasta (ensimmäisessä oikeusasteessa päivinä) Suomi sijoittui tarkastelun (27 jäsenmaata) keskimmäiseen kolmannekseen.

- Selvitysasteen avulla arvioidaan, suoriutuuko tuomioistuin uusien asioiden käsittelystä. Vuonna 2020 selvitysaste säilyi hyvänä lähes kaikissa jäsenvaltioissa. Suomessa selvitysaste oli noin 100 prosenttia kaikissa vertailun kohteena olleissa asiaryhmissä.

- Vireillä olevien asioiden määrällä tarkoitetaan kyseisen vuoden lopussa käsittelemättä olevien asioiden määrää. Jäsenvaltioiden väliset erot ovat merkittäviä. Suomessa vireillä olevien asioiden määrä oli pysynyt lähes samana.

- Ensimmäisessä oikeusasteessa vireillä olleiden siviili- ja kauppaoikeudellisten riita-asioiden määrä sataa asukasta kohden oli Suomessa vertailun pienin. Ensimmäisessä oikeusasteessa

vireillä olleiden hallinto-oikeudellisten asioiden määrä sataa asukasta kohden oli Suomessa vertailun keskitasoa.

- Taloudellisia resursseja koskevien tietojen mukaan tuomioistuimiin liittyvät julkiset menot pysyivät jäsenvaltioissa yleisesti ottaen pitkälti ennallaan vuonna 2020. Määrissä (mitattu euroina / asukas sekä osuutena bruttokansantuotteesta) on merkittäviä eroja jäsenvaltioiden välillä.

- Suomessa tuomioistuimia koskevat julkiset menot verrattuna bruttokansantuotteeseen ovat viidenneksi alhaisimmalla tasolla EU:n jäsenmaista. Euroina asukasta kohti tarkasteltuna tuomioistuimia koskevat julkiset menot ovat yhdeksänneksi suurimmat.

- Suomessa tuomareiden määrä 100 000 asukasta kohden on vertailun keskimmäisessä kolmanneksessa, kun taas asianajajien määrä 100 000 asukasta kohden on vertailun pienimpiä.

- Tulostaulun mukaan oikeuslaitosten digitalisaatiossa on vielä parantamisen varaa. Tieto- ja viestintätekniikan käyttö nähdään keinona vahvistaa oikeuslaitoksia ja tehdä niistä helpommin saavutettavia, tehokkaampia, mukautumiskykyisempiä ja valmiimpia vastaamaan nykyisiin ja tuleviin haasteisiin.

- Suomessa kansalaisten käsitys tuomioistuinten riippumattomuudesta on vertailun korkein. Samoin vertailun korkein on yritysten käsitys lainsäädännön ja tuomioistuimien tarjoaman sijoitussuojan tehokkuudesta.

Pyydettynä täydennyksenä vielä lainaukset komission oikeusvaltiokertomuksen Suomen maaraportista, jossa sidosryhmät ovat kiinnittäneet huomiota oikeuslaitoksen resursseihin ja menettelyjen kestoon:

Maaraportin tiivistelmästä:

”Suomen oikeuslaitosta pidetään edelleen hyvin riippumattomana. Tuomioistuinvirasto jatkaa puitteiden tarjoamista tuomioistuinten väliselle tietojenvaihdolle ja aikoo laajentaa toimintaansa lisätäkseen tukea tuomioistuinten työskentelylle. Myös tuomioistuinten asianhallintajärjestelmän toteuttaminen ja kehittäminen samoin kuin raportointivälineen kehittäminen jatkuvat. Tuomioistuimet ovat saaneet lisärahoitusta covid-19-pandemiasta johtuvan käsittelyruuhkan purkamiseen. Sidosryhmät pitävät kuitenkin resurssien kokonaismäärää ja menettelyjen kestoa monimutkaisissa tapauksissa epätyydyttävänä.”

Suomen maaraportista (s.6 -7) lähdeviittauksineen:

”Viranomaiset tutkivat edelleen keinoja parantaa oikeussuojan saatavuutta.[33] Oikeudenkäyntikuluja pidetään keskimäärin korkeina, mikä voi haitata oikeussuojan saatavuutta.[34] Tähän liittyen oikeusministeriö käynnisti kesäkuussa 2020 oikeusavun saatavuutta koskevan selvityshankkeen[35]. Sen tuloksena julkaistiin lokakuussa 2021 selvitys, jonka mukaan maksuton oikeusapu ei ole kaikkien pienituloisten saatavilla.[36] Hallitus on pohtinut mahdollisuutta tehdä muutoksia järjestelmään[37], ja se on edistynyt aloitteessa perustaa kansallinen oikeusapu- ja edunvalvontavirasto[38] oikeusavun hallinnoinnin keskittämiseksi.[39] Oikeusministeriö on myös laatinut asiaa koskevan lakiesityksen. Täytäntöönpanoa on kuitenkin lykätty toistaiseksi.[40] Hallitus tutkii myös mahdollisuuksia uudistaa siviilioikeudellisia oikeudenkäyntikuluja koskevaa lainsäädäntöä[41] ja luoda erityinen tuomioistuinmenettely vähäisiä vaatimuksia koskevia riita-asioita varten.[42] Sidosryhmät ovat suhtautuneet aloitteisiin myönteisesti[43], mutta oikeudenkäyntikuluja koskeva kysymys, joka liittyy läheisesti myös oikeudenkäyntien kestoon, edellyttää niiden mukaan moniulotteisempaa ratkaisua.”[44]

”Tuomioistuimet ovat saaneet erityisrahoitusta covid-19-pandemian aiheuttaman käsittelyruuhkan purkamiseen, mutta resurssien riittävyys herättää kysymyksiä. Vuonna 2021 tuomioistuimille myönnettiin lisärahoitusta (14 miljoonaa euroa, joka vastaa noin viittä prosenttia tuomioistuinten vuosibudjetista[45]) covid-19-pandemian aikana syntyneen käsittelyruuhkan purkamiseen.[46] Sidosryhmät pitivät lisärahoitusta tervetulleena. Se ei kuitenkaan korjannut tilannetta välittömästi, sillä uusien tuomareiden palkkaaminen tällä rahoituksella tuettaviin väliaikaisiin virkoihin vei aikaa.[47] Sidosryhmien mukaan yleinen taloudellisten resurssien, tuomareiden ja tuomioistuinhenkilöstön puute on edelleen merkittävä ongelma.[48] Vuonna 2020 tuomioistuinten kokonaismenot olivat 0,24 prosenttia suhteessa BKT:hen, mikä on EU:n oikeusalan tulostaulun tietojen perusteella vähän.[49] Oikeusministeriö laatii parhaillaan toimintaedellytyksiä koskevaa selvitystä, jossa tarkastellaan myös tuomioistuinten ja muiden valtion viranomaisten resurssien tilaa. Selvitys on määrä antaa eduskunnalle syksyllä 2022.**”**[50]

”Tehokkuus**:** Oikeuslaitos toimii edelleen tehokkaasti, mutta vuonna 2020 tehokkuus väheni, ja monimutkaisissa tapauksissa oikeudenkäyntien kestoa pidetään ongelmallisena. Siviili**-** ja kauppaoikeudellisten riita-asioiden selvitysaste on vuodesta 2019 vuoteen 2020 laskenut 100 prosentista 94 prosenttiin.[51] Hallinto-oikeudellisten asioiden selvitysaste on sen sijaan laskenut vuosina 2019–2020 vain hieman, 100 prosentista 99 prosenttiin.[52] Vireillä olevien asioiden määrä 100:aa asukasta kohti on kuitenkin edelleen siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa vähäinen ja hallinto-oikeudellisissa asioissa keskimääräinen.[53] Siviili- ja kauppaoikeudellisten riita-asioiden ratkaisemiseen kuluva arvioitu aika on keskimääräinen.[54] Sidosryhmät huomauttavat kuitenkin, että vaikka tietyntyyppisten tapausten, kuten vähäisten vaatimusten tai riidattomien rikosasioiden, ratkaisemiseksi on tehokkaita prosesseja[55] , menettelyjen kestoon liittyy ongelmia erityisesti monimutkaisemmissa tapauksissa.**”** [56]

Lähteet:

33 Oikeusvaltiokertomus 2021: Suomi, s. 5.

34 Suomen asianajajaliiton panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 12; Ihmisoikeuskeskuksen panos vuoden 2022 oikeusvaltiokertomukseen, s. 12; Oikeuspoliittisen yhdistyksen Demla ry:n panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 11; oikeuskanslerin panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 2.

35 Oikeusvaltiokertomus 2021: Suomi, s. 5.

36 Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 8.

37 Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 8, ja oikeusministeriöltä maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

38 Oikeusvaltiokertomus 2021: Suomi, s. 5.

39 Oikeusapua antavat oikeusaputoimistoissa toimivat julkiset asianajajat. Rajallisten resurssien vuoksi osa tapauksista osoitetaan kuitenkin muille asianajajille (julkisille oikeusavustajille ja luvan saaneille oikeudenkäyntiavustajille, ks. Oikeusvaltiokertomus 2021: Suomi, alaviite 9). Näille maksettavien palkkioiden on todettu olevan hyvin pieniä, mikä aiheuttaa lisäongelmia oikeusavun saatavuudessa; Suomen asianajajaliiton panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 12.

40 Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 8.

41 Työryhmä laati huhtikuussa 2022 ehdotuksen, joka lähetettiin sisäiselle lausuntokierrokselle; Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 8.

42 Oikeusministeriö valmistelee parhaillaan arviointimuistiota; Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 8.

43 Tiedot saatu maavierailun yhteydessä oikeusministeriöltä.

44 Oikeuskanslerin panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 2–3

45 Lukuun ottamatta korkeinta oikeutta ja korkeinta hallinto-oikeutta, joilla on erilliset talousarviot.

46 Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 8; Tuomioistuinvirastolta saadut tiedot.

47 Tiedot saatu maavierailun yhteydessä Tuomioistuinvirastolta.

48 Suomen asianajajaliiton panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 13; Ihmisoikeuskeskuksen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 12; Euroopan tuomariliiton panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, ss. 2, 24, 34.

49 EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaavio 35.

50 Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 16.

51 EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaavio 12.

52 EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaavio 13.

53 EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaaviot 15–16.

54 Vuonna 2020 arvioitu aika oli ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimissa 300 päivää, toisen oikeusasteen tuomioistuimissa 210 päivää ja kolmannen oikeusasteen tuomioistuimissa 127 päivää. EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaavio 8.

55 Tiedot saatu maavierailun yhteydessä Tuomioistuinvirastolta.

56 Oikeuskanslerin panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 4–5; Suomen asianajajaliiton panos oikeusvaltiokertomukseen 2022, s. 15.